LIETUVIŲ TAUTOS PERSIORIENTAVIMAS Į NAUJOSIOS LIETUVOS VALSTYBINGUMĄ 1917–1918 M.

Antanas Tyla

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-2600 Vilnius, Lietuva

Lietuvių tautos formavimasis į naujosios, XX a. pradžioje atkurtosios Lietuvos valstybės piliečių bendruomenę buvo sudėtingas istorinis procesas. Išsamiai jis nėra tyrinėtas. Jo analizei reikalingas ne tik partijų programų, atskirų veikėjų, politinio elito, bet ir plačiųjų tautos sluoksnių pilietinės savimonės kaitos pažinimas. Neabejotina, kad 1918 m. oficialiomis tapusios lietuvių tautos ir Lietuvos visuomenės pilietinės nuostatos kryptys tapo orientyru svarbiais ir kritiniais valstybės politinės padėties momentais iki pat išsivadavimo iš sovietinės imperijos.

1918 m. vasario 16 d. paskelbtosios nepriklausomos Lietuvos valstybės pilietinė visuomenė formavosi 150 metų Rusijos imperijos vykdomų represijų ir politinės lietuvių savimonės slopinimo sąlygomis. Tyrinėjimai patvirtina, kad vis dėlto Rusijai nepavyko Lietuvoje sukurti vienalytę ir patikimą šios imperijos piliečių bendruomenę. Iš knygnešių pargabentos uždraustos ir Rusijos cenzūros nepaliestos spaudos, kuri buvo platinama visoje Lietuvoje, formavosi svetimas imperijai Lietuvos gyventojas ir visa lietuvių tauta. 1905 m. vykęs Didysis Vilniaus seimas, kuriame dalyvavo per 2000 valsčių, parapijų, seniūnijų, kaimų delegatų ir Lietuvos likimu suinteresuotų asmenų, pasmerkė Rusijos imperijos valdžią, įvardydama ją kaip pikčiausią žmonių priešą. Tas forumas pareikalavo Lietuvai autonomijos ir pakvietė Lietuvos gyventojus griauti imperijos sukurtą administracinę ir švietimo struktūrą, kurti lietuvišką valsčių savivaldą ir mokyklas. Tuomet lietuvių tautą atitinkančius siekius ėmėsi įgyvendinti dešimtys tūkstančių Lietuvos gyventojų. Be to, anksčiau ir jau po 1905 metų tautinio sukilimo Lietuvoje kasmet Rusijos imperijos represinėse institucijose kelta po kelis šimtus bylų už viešą Rusijos caro įžeidimą. Kaltinamaisiais daugiausia buvo paprasti kaimo ir miesto žmonės.

Visa tai rodė, kad Lietuvos gyventojų mentalitetas ir Rusijos imperijos valdžios politika yra dviejose barikados pusėse. Tačiau po 1905 metų barikados sumažėjo. Lietuvoje buvo nemažai tokių, kurie bet kokį priešinimąsi imperijos valdžiai laikė beprasmiu, nes „prieš vėją nepapūsi“. Savotiška opozicinio garo nuleidėja pasidarė imperijos valstybės dūma. Rusija nepripažino jokių teisių tautų politiniam gyvenimui. Todėl bent patarnavusiems imperijos kariuomenėje Lietu-

vos jaunuoliams sunku buvo įsivaizduoti, kad Lietuva gali iš tokios imperijos gniaužtų išsivaduoti. Pagaliau Pirmojo pasaulinio karo pradžioje inteligentijos paskelbta vadinamoji „gintarinė deklaracija“ atidengė grynai proimperinį, prorusišką sluoksnį. Kokio storio ir iš kokių visuomenės grupių buvo šis sluoksnis, dar reikėtų tyrinėti, bet susitapatinimas su imperija, matyt, vyko inertiškai. Sovietiniai istorikai labai mėgo kartoti Jono Basanavičiaus 1916 m., t. y. Vokietijos karinio okupacinio režimo metais, duotą Lietuvos gyventojų nuotaikų charakteristiką, kurioje akcentuojama, kad visi laukė sugrįžtant rusų[1]. Tą patį pastebėjo ir Justinas Staugaitis[2]. Galima manyti, kad tai tebuvo taikos metų lūkestis, nes grįžti galėjo tiktai rusų biurokratija, žandarai, policija, kariuomenė, t. y. represinės struktūros, nuo kurių persekiojimo ir paniekinimo Lietuvos žmonės daugiausia kentėjo ir kurios iš Lietuvos pasitraukė kartu su Rusijos kariuomene. Tačiau paprasti žmonės manė, kad patys lietuviai nepajėgs valdytis ir kurti savo valstybę. Čia reikia priminti, kad, 1918 m. pradėjus veikti Lietuvos valstybinėms institucijoms ir iškilus būsimos Lietuvos ir Rusijos sienos nustatymo klausimui, Adutiškio parapijos gyventojai, sužinoję, kad jie atsidurs už Lietuvos sienos, pareiškė „savo norą prigulėt prie Lietuvos, o ne prie Rusijos“[3].

Vokiečių okupacijos metais Rusijos imperija, ypač po bolševikų įvykdyto perversmo, nebuvo ta politinė struktūra, kuri atitiktų lietuvių tautines aspiracijas. Tad lieka problema, kaip Lietuvos visuomenė persiorientavo į kuriamą Lietuvos valstybę, jos pirmąsias politines institucijas, kaip brendo šios valstybės pilietis ir formavosi pilietiškumas. Ar tai buvo nuoseklios tautinės politinės savimonės raidos, ar susidariusių konkrečių aplinkybių pasekmė, ar ir viena, ir kita.

Pirmojo pasaulinio karo metais prasidėjusi vokiečių okupacija buvo iki to laiko nepatirtų rekvizicijų, visuomenės politinio, kultūrinio ir ūkinio gyvenimo suvaržymo, kontrolės ir karinio režimo okupacija. Tai buvo labai palankus psichologinis laukas patiems pasirūpinti savo saugumu, imti į savo rankas visos Lietuvos likimą, tvarkymą ir kurti savarankišką valstybę. Tai siejosi su pasaulyje deklaruota tautų apsisprendimo teise. Lozanoje, Tautų lygos kongrese, lietuvių delegacija viešai paskelbė sieksianti Lietuvos nepriklausomybės[4]. Lietuvos atsiskyrimas nuo Rusijos imperijos buvo tinkamas ir Vokietijos aneksionistiniams planams. Vokietijos okupacinis režimas nors ir turėjo tokius planus, tačiau, skirtingai nuo Rusijos imperijos valdžios, leido pačiai lietuvių tautai spręsti Lietuvos valstybingumo klausimą, nors ir trukdydamas leido kurti pačių lietuvių savivaldos pradus. Tuo tarpu Rusijos imperijos valdžia to bijojo. Pagaliau Vokietijos kancleris Max von Badenas 1918 m. spalio 5 d. Reichstage paskelbė tautų apsisprendimo teisę. Vokietija tai padarė praėjus dvejiems metams nuo Tomo Wilsono paskelbtos tautų apsisprendimo tarptautinės teisės ir daugiau kaip 7 mėnesiams nuo 1918 m. vasario 16 d. Akto paskelbimo. Tik spalio 20 d. Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas gavo teigiamą kanclerio atsakymą dėl Lietuvos valstybės vyriausybės sudarymo. Tačiau, šiaip ar taip, Lietuva atsidūrė valdžioje okupuojančios šalies, kuri viešai pripažino tautų apsisprendimo teisę, ir todėl Lietuvos valstybės nepriklausomybė, t. y. jos savarankiškas apsisprendimas, buvo jau ne vien dėl okupantų pragmatinių išskaičiavimų, bet ir įteisintas procesas. Dar vasaros pabaigoje Vokietijai ir Sovietų Rusijai pasirašant papildomąją Lietuvos Bresto sutartį Vokietija pasižadėjo Baltijos šalių likimą spręsti pagal gyventojų norą[5].

Istoriografija apie Lietuvos nepriklausomybės kūrimąsi ribojasi Lietuvos Valstybės Tarybos ir politinio elito veikla. Iš tikrųjų Taryba dirbo visą tą politinį darbą, kuris išvedė Lietuvą į pasaulio valstybių bendruomenę. Dėl jos reikšmės negali būti abejonių. Galimas tik jos veiklos tyrimų plėtimas. Jos veikla yra analizuota Zenono Ivinskio studijoje[6], Prano Čepėno „Naujųjų laikų Lietuvos istorijoje“[7] ir Lietuvos istorijos instituto išleistoje Lietuvos Valstybės Tarybos protokolų publikacijoje[8].

Be Tarybos vaidmens įtvirtinant atkurtąją valstybę, dar pagrįstai analizuojama Lietuvos kariuomenės, savanorių reikšmė. Savanoriai turbūt ryškiausiai atspindėjo jaunos kuriamos valstybės gyventojų pilietinę savimonę. Tačiau mažiausiai tyrinėtas visos Lietuvos gyventojų pilietinės savimonės, orientuotos į Lietuvos valstybės kūrimą, formavimasis ir raiška 1917–1918 metais, jos persiorientavimas į pačių lietuvių sukurtas valstybines institucijas, pasitikėjimo jomis brendimas. Pranas Čepėnas, „Naujųjų laikų Lietuvos istorijoje“ nuodugniai išanalizavęs pagrindinius Lietuvos valstybės klausimus, dėl visos tautos pozicijos tuo metu apsiribojo teiginiu, kad visiems Lietuvos gyventojams seniai buvo labai įkyrėjusi buvusioji Rusijos valdžia ir okupacinė vokiečių administracija. „Todėl savosios valstybės atkūrimas ir savo lietuviškos valdžios sudarymas kėlė gyventojų pasitikėjimą savo pajėgomis ir sugebėjimais bei viltį į geresnį ir laisvesnį gyvenimą“[9]. Šiai nuostatai patvirtinti autorius platesnės analizės nesiėmė.

Šio straipsnio tikslas – atlikti platesnių Lietuvos gyventojų sluoksnių pilietinės raiškos, jos formų ir pilietinės savimonės regioninių ypatybių analizę sudėtingiausiu nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo laikotarpiu, pereinant iš okupacinio režimo į savos valstybės institucijų gyvavimą 1917 m. pabaigoje – 1918 m. pabaigoje. Trumpiau – tai lietuvių tautos mentalinio išsivadavimo iš slegiančio imperijų – Rusijos, Vokietijos ir atsikuriančios Lenkijos imperinio angažavimosi komplekso.

Straipsnyje apsistota ties dviem Lietuvos politinio gyvenimo momentais, veikusiais lietuvių pilietinę savimonę: 1. Lietuvių konferencija [LK], vykusia Vilniuje 1917 m. rugsėjo 18–23 d., padariusia įtaką nepriklausomybės siekio sklaidai, ir 2. LK išrinktos Lietuvos Tarybos [LT], kuri nuo 1918 m. vasaros vadinosi Lietuvos Valstybės Taryba [LVT], kaip naujos politinės orientacijos centro ir lietuvių tautos siekių susitapatinimo.

Šiam tikslui panaudoti istoriografijoje nuodugniau neanalizuoti LK, LVT archyvo šaltiniai, konkrečiai – Konferencijos dalyvių personalinė sudėtis, jų socialinė, profesinė ir geografinė kilmė, jų darbas supažindinant gyventojus su LK nutarimais ir ateities tikslais. Taip pat panaudotos istoriografijoje neanalizuotos Lietuvos gyventojų peticijos LT, kuriose reiškiamas jai pasitikėjimas, parama, solidarumas, skatinama tobulinti veiklą, dėkojama už paskelbtą ir pripažintą nepriklausomybę.

NEPRIKLAUSOMYBĖS SIEKIO DEMOKRATIZAVIMAS

To meto Lietuvoje išsivadavimas iš politinio pavaldumo Rusijos imperijai ir valstybinis pilietinis sąmoningumas brendo kartu su Lietuvos gyventojų telkimusi spręs-

ti konkrečius uždavinius Lietuvos valstybingumui atkurti. Pilietiškumo ugdymu tuo metu užsiėmė spauda, aktyvioji arba sąmoningesnė visuomenės dalis, mokyklos, Katalikų bažnyčia, atsikūrusios visuomenės draugijos ir organizacijos. Galima sakyti, kad programiškai pilietinės savimonės ugdymu visos Lietuvos mastu lyg ir nebuvo užsiimta. Tikriau, juo buvo tikima.

Čia, užbėgant procesui į priekį, reikia priminti, kad 1918 m. birželio pradžioje parengtoje monarchinės Lietuvos valstybės Laikinosios konstitucijos projekte, be piliečių teisių išvardijimo, buvo numatyta tik visų lietuvių karinės prievolės pareiga[10]. Tiek 1918 m. lapkričio 2 d. priimtoje Lietuvos valstybės Laikinojoje Konstitucijoje[11], tiek 1919 m. balandžio 4 d. patvirtintoje Laikinojoje Konstitucijoje[12], 1920 m. birželio 10 d. patvirtintoje Laikinojoje Konstitucijoje[13] yra garantuojamos tik piliečių demokratinės teisės, bet nėra jokių pilietinių įpareigojimų. 1922 m. rugpjūčio 1 d. patvirtintoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje buvo įvardyti ir pilietiniai įpareigojimai: „Visi Respublikos piliečiai dalyvauja jos teritorijos gynime…“ ir „Vaikų auklėjimas yra tėvų aukščiausia teisė ir natūralinė pareiga“[14]. Daug platesni įpareigojimai buvo nubrėžti paskutinėje, 1938 m. vasario 11 d. priimtoje, Lietuvos Konstitucijoje. Jos III skyrius pavadintas „Piliečių teisės ir pareigos“. 17 straipsnyje rašoma, kad piliečio pareiga – būti ištikimam Valstybei. 37 straipsnis įpareigoja tėvus auklėti vaikus, įkvėpti jiems Tėvynės meilę ir pasiryžimą aukotis dėl Tėvynės. 133 straipsnis visus piliečius įpareigojo ginti Valstybę[15].

Pilietiškumo ugdymui, jo suaktyvinimui aptariamuoju laikotarpiu pasitarnavo Lietuvių konferencija Vilniuje, jos išrinktosios LT veikla ir lietuvių tautos sąsajos su jos darbu bei Lietuvos valstybei iškilusiomis apsaugos ir apsigynimo problemomis. Taip pat LT periodinis organas „Lietuvos aidas“, kuris 1918 m. tapo dienraščiu.

Lietuvių konferencija buvo surengta su okupacinės valdžios žinia ir tam tikromis unijinėmis sąlygomis. Organizacijos komiteto pildomojo biuro oficialiame Konferencijos dalyvių kvietime buvo rašoma: „Organizacijos komiteto nutarimu ir vokiečių okupacijos vyriausybės leidimu yra šaukiama Vilniun Lietuvos reikalams apsvarstyti lietuvių konferencija“[16]. Tačiau reikia stebėtis, kad organizatoriams pavyko pasiekti, jog joje oficialiai nedalyvavo okupacinės valdžios atstovai. Okupantams tiesiog reikėjo patarėjų režimui realizuoti. Tuo tarpu lietuviams buvo svarbiausias politinis Lietuvos likimas. Tuometinėje lietuvių aktyvistų grupėje Vilniuje buvęs Petras Klimas prisimena: „Visiems lygiai rūpėjo pasiekti su kieno nors pagalba maksimumą laisvės ir nepriklausomybės“[17].

Kas gi užtikrino šios Konferencijos iškeltų uždavinių bent dalinį demokratiškumą? Iš 264 pakviestųjų[18] LK dalyvavo 222 Lietuvos gyventojai[19] – lietuviai ar bent save laikę lietuviais arba remiančiais lietuvių politinius siekius. Kviečiama į ją buvo labai apdairiai, kad nekiltų diskusijos, kurios nukreiptų nuo pagrindinio politinio uždavinio. Lietuvių konferencijos Organizacijos komitetas, Petrui Klimui pasiūlius, 1917 m. rugpjūčio 3 d. priėmė tokį sprendimą dėl Konferencijos dalyvių:

„Organizacinis komitetas pažymi, idant jie būtų dori, susipratę, tvirti ir inteligentiški lietuviai, visokio luomo ir srovių, ne jaunesni kaip 25 metų. Išimties pavidalu į Konferenciją gali būti Organizacijos komiteto pritarimu pakviesti ir tie

Lietuvos piliečiai, kurie dar nemoka lietuviškai, bet iš savo darbų yra žinomi kaipo aiškūs mūsų tautos ir mūsų krašto gerovės šalininkai“[20].

Net 120 pakviestųjų atmetė okupacinė valdžia[21]. Dalis atvykusiųjų buvo „išrinkti tam tikruose susirinkimuose“[22]. Žagarės delegatas studentas A. Kvedaras prieš išvykdamas į Vilnių sušaukė gyventojų susirinkimą ir išklausė jų pageidavimus, o pargrįžęs vėl susirinkime aiškino Konferencijos nutarimus[23]. Onuškio parapijos atstovas, buvęs knygnešys Mečislovas Stankevičius rašė: „…Onuškio parapijonys, išrinkę mane, buvo pasiuntę Lietuvos konferencijon Vilniuje. Išrinkę įgrasino, kad aš nedrįsčiau kalbėti ir daryti kitaip negu kad jie norį. <…> Rodos, ir išpildžiau viską sąžiningai. Linksmas sutikau onuškiečius ir jiems papasakojau, ką aš dariau ir kas Konferencijoje buvo nutarta“[24]. Galima manyti, kad kur vyko delegatų rinkimai, ten buvo renkami pasitikėjimą turėję ir spėję pasižymėti anksčiau ir vokiečių okupacijos metais žmonės. Tarp jų buvo keletas dvarininkų, atsisakiusių eiti išvien su politiniais Lenkijos siekimais. Šiaip dvarininkų, net ir Lietuvai palankių, nekviesta, nes Konferencija buvo lietuvių[25], o dauguma dvarininkų buvo nutautėję. Nebuvo pakviesta ir moterų, nors tarp jų buvo daug žinomų visuomenės veikėjų, rašytojų[26]. Tai sukėlė jų visuomeninį protestą[27]. Lietuvos katalikių moterų draugijos Linkuvos skyriaus moterys 1918 m. pavasarį atsiuntė Lietuvos Tarybai protestą, kad moterų nebuvo pakviesta nei į LK Organizacijos komitetą, nei į LK, nei renkama į Lietuvos Tarybą. Siūlė kooptuoti moterų į Lietuvos Tarybą, kad jos „dalyvautų visuose jos posėdžiuose ir darbuose brangiosios mūsų Tėvynės Lietuvos atstatymui ir jos labui“[28]. Po analogišku prašymu parašai buvo renkami visoje Lietuvoje. Pasirašė 424 moterys[29]. Linkuvos moterys, be to, pranešė Tarybai, kad jos, rašydamos protestą per mieste įvykusią manifestaciją, skirtą Vokietijos paskelbtam Lietuvos pripažinimui pažymėti, „surinko tautos reikalams <…> 520 rb ir

1 lentelė. **Lietuvių konferencijos dalyviai pagal profesiją**

Profesija, verslas	Iš viso	%
Inteligentija:	136	61,26
advokatai, teisininkai	7	3,15
agronomai	3	1,35
buhalteriai	5	2,25
dailininkai	4	1,80
dvasiškiai	69	31,36
felčeriai	1	0,45
gydytojai	6	2,70
inžinieriai	4	1,80
miškininkai	1	0,45
mokytojai	20	9,01
studentai	5	2,25
tarnautojai	5	2,25
vaistininkai	3	1,35
vet. gydytojai	1	0,45
žurnalistai	2	0,90
Ūkio verslai:	86	38,74
amatininkai	2	0,90
dvarininkai, dvarų ekonomai	6	2,70
įmonių savininkai	1	0,45
prekybininkai	7	3,15
spaustuvininkai	2	0,90
technikai	1	0,45
ūkininkai	67	30,18

Lentelė sudaryta remiantis Lietuvių konferencijos dalyvių sąrašu. *LLTI BR*, f. 96–19, l. 1–22.

2 lentelė. **Lietuvių konferencijos dalyvių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą**

Apskritys	Dalyvių skaičius	%
Vilniaus miestas	48	21,6
Akmenės	2	0,9
Alytaus	12	5,2
Biržų	3	1,4
Joniškėlio	5	2,3
Jurbarko	1	0,5
Kauno miestas	6	2,7
Kauno a.	2	0,9
Kaišiadorių	6	2,7
Kėdainių	6	2,7
Kretingos	4	1,8
Kupiškio	2	0,9
Kuršėnų	5	2,3
Lydos	1	0,5
Marijampolės	9	4,0
Molėtų	4	1,8
Naumiesčio	9	4,0
Pabradės	1	0,5
Panevėžio	6	2,7
Radūnės	1	0,5
Raseinių	4	1,8
Rokiškio	9	4,0
Saldutiškio	6	2,7
Sedos	2	0,9
Seinų	10	4,5
Skaudvilės	7	3,2
Suvalkų	–	–
Šiaulių	9	4,0
Širvintų	1	0,5
Švenčionių	2	0,9
Tauragės	–	–
Telšių	5	2,3
Trakų	10	4,5
Ukmergės	4	1,8
Utenos	10	4,5
Vėžaičių	–	–
Vilkaviškio	8	3,6
Vilniaus a.	–	–
Karo veiksmų zona: Dieveniškės, Geranainys	2	0,9
Iš viso:	222	100

Lentelė sudaryta remiantis tuo pačiu šaltiniu, kaip ir 1 lentelė.

tuomi parodė savo pribrendimą prie visuomeniško gyvenimo demokratingoj Lietuvos Valstijoj“[30].

Į Vilnių suvažiavę Konferencijos dalyviai sudarė labai margą auditoriją: įvairaus amžiaus, įvairių profesijų, luomų, išsilavinimo lietuviai, galima sakyti, visi tuo metu žymiausi žmonės. LK dalyviai buvo Jonas Basanavičius, Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Tadas Daugirdas, Vytautas Didžiulis, Andrius Domaševičius, Steponas Kairys, Faustas Kirša, Maironis, Jonas Reitelaitis, Antanas Smetona, Jonas Totoraitis, Justinas Vienožinskis, Antanas Žmuidzinavičius ir daug kitų tuo metu ir vėliau gerai žinomų žmonių.

Pagal profesiją ir socialinę padėtį didžiausias LK dalyvių grupes sudarė katalikų dvasininkai (68, arba 31,1%), iš jų profesorių 5, Žemaičių kapitulos kanauninkų, prelatų 2, klebonų 49, vikarų 7; ūkininkai (67, arba 30,2%); mokytojai (20, arba 9,0%). Tuo metu parapijos buvo vienintelės legalios bendruomenės, ir aktyvūs kunigai, bendraujantys su parapijos bendruomene ne vien dvasiniais reikalais, bet ir besirūpinantys kitais parapijiečių gyvenimo klausimais, turėjo pasitikėjimą ir buvo renkami ar siunčiami į LK. Dažnai jie buvo vieninteliai apylinkės inteligentai. Juos, kaip žinomus, kvietė ir Organizacijos komitetas. Be dvasiškių, mažiau buvo gydytojų bei medicinos darbuotojų, dailininkų, teisininkų, agronomų, inžinierių, studentų, tarnautojų, žurnalistų. Inteligentai sudarė 61,2% dalyvių[31].

Iš verslo, ūkio srityje besidarbavusių dalyvių didžiausią grupę sudarė su žemės ūkiu susiję ūkininkai, dvarininkai, dvarų ekonomai (32,9%). Be jų, buvo amatininkų, pirklių, pramoninkų.

Šitokia Konferencijos dalyvių struktūra rodė platų atskirų Lietuvos gyventojų sluoksnių atstovavimą ir jų sąsajas su tos Konferencijos sprendimais.

Šalia Konferencijos dalyvių sudėties analizės dar svarbesnis ir išraiškingesnis yra jų geografinis pasiskirstymas. Iš jo mes galime spręsti ir apie Vasario 16-osios akto politinės raiškos teritoriją[32].

Dalyvių buvo iš 34 apskričių ir dviejų miestų. Dalis Lietuvos teritorijos tuo metu tebebuvo karo veiksmų zonoje. Iš ten išvykimas buvo ypač suvaržytas. Tačiau buvo dalyvių iš Dieveniškių, Geranainių. Kaip matome, gausiausią dalyvių grupę sudarė vilniečiai. Iš Kauno buvo tik 6 dalyviai. Iš apskričių daugiausia buvo iš Alytaus (12), Seinų, Trakų ir Utenos (po 10), Marijampolės, Naumiesčio ir Rokiškio (po 9). Pagal regionus: iš Aukštaitijos su Kauno miestu – 66 (29,7%), iš Žemaitijos – 45 (20,3%), iš Suvalkijos – 36 (16,2%) ir iš Dzūkijos – Pietryčių Lietuvos be Vilniaus – 27 (12,2%), o su Vilniumi – 75 (33,8%).

LK iš kelių pasiūlytų projektų[33] buvo priimtas programinis politinis nutarimas, kuriame rašoma: „Liuosam Lietuvos plėtojimui reikalinga yra sudaryti iš jos nepriklausoma demokratiškai sutvarkyta valstybė etnografinėmis ribomis su būtinai reikalingomis ekonominiam gyvenimui korektyvomis“[34]. Konferencijoje išrinkta 20 asmenų Lietuvos Taryba buvo įpareigota siekti realizuoti šį politinį siekimą.

Vėliau, vokiečiams reikalaujant, prie šios programos buvo įrašyta Lietuvos valstybės militarinė, komunikacijų, muitų konvencija su Vokietija.

Taigi LK buvo forumas, kuris demokratizavo ir padarė politinę nepriklausomos valstybės kūrimo orientaciją viso krašto siekiu, perkeltu iš partijų programų, Lozanoje lietuvių delegacijos pareikšto pirmo „savo nepriklausomybės“ reikalavimo, jo paremto kituose forumuose, iš publicistikos bei svajonių į realų, be galo komplikuotą darbą ir veikimą.

Minint pirmąsias LK metines, „Lietuvos aidas“ ją taip įvertino: „Lietuvių konferencija, tiesa, nebuvo tikras seimas, išrinktas ir sušauktas tais pamatais ir ta rinkimų tvarka, kurie yra vartojami laisvose šalyse paprastu taikos metu, bet vis dėlto Lietuvių konferencija yra tikra Lietuvos atstovybė, sudaryta tokia tvarka ir pamatais, kokius leido karo metas ir okupacijos stovis mūsų šalyje. Atstovų rinkimų tikra prasme nebuvo, bet vis dėlto į Konferenciją buvo susirinkę žmonės, suvažiavę iš visos Lietuvos, iš visų jos vietų ir kampų, galima sakyti, nuo visų jos partijų, srovių ir krypsnių ir nuo įvairių jos gyventojų sluoksnių. Tad Konferencijos žodis yra visos Lietuvos žodis <…>“[35].

LIETUVIŲ VILTYS IR LT GALIŲ RIBOTUMAS

Paskutinę konferencijos dieną buvo pranešta, kad jos dalyviams rengti „susirinkimus pargrįžus namon galima“[36]. Todėl jos dalyviai ir išrinktieji Lietuvos Tarybos nariai važinėjo po miestus, miestelius, bažnytkaimius ir žmonių susirinkimuose pasakojo apie LK darbą ir jos priimtus nutarimus. Visi Tarybos nariai buvo pasiskirstę apskritis, kurias turėjo bent kartą per mėnesį aplankyti[37]. Kaip matyti iš „Lietuvos aide“ (LA) išspausdintų korespondencijų ar Konferencijos dalyvių bei LT narių ataskaitų, tokie susirinkimai ar susitikimai su gyventojais vyko įvairiose vietose.

3 lentelė. **Lietuvių konferencijos dalyvių susitikimai su gyventojais 1917 m. pabaigoje – 1918 m.**[38]

Vieta	Data	Dalyvavę delegatai	Šaltinis
1	*2*	*3*	*4*
Anykščiai	1917 10 07	Vietiniai delegatai	*LA*, 1917 11 23
Baisiogala	1917 11 05	Kun. B. Cirtautas, kun. J. Jakimavičius, kun. V. Milvidas, Račys	*LA*, 1917 12 04
Balninkai	1917 m. pab. – 1918 m. pr.	K. Steikūnas	*MAB*, f. 255–1000, l. 26
Betygala	1918 01 03	Kun. M. Karosas	*LA*, 1918 01 22
Dotnuva	1917 11 18	A. Kontautas	*LA*, 1917 12 18
Gervėčiai	Iki 1918 06 25	Kun. A. Petrulis	*LA*, 1918 06 25
Griškabūdis	1918 01 01	J. Vailokaitis	*LA*, 1918 01 22
Gruzdžiai	Iki 1917 10 20	J. Grinius	*LA*, 1917 11 06
Joniškis	Iki 1917 10 20	S. Jaloveckis, V. Preikštas	Ibid.
Josvainiai	1917 11 08	Kun. B. Cirtautas, kun. J. Jakimavičius, kun. V. Milvidas	*LA*, 1917 12 04
Kaunas	Iki 1918 01 07	Kun. K. Šaulys	*LVTP*, p. 167.
Kairiai	Iki 1917 10 20	Kun. V. Kemėšis	*LA*, 1917 11 06
Kėdainiai	1917 11 13		*LA*, 1917 12 18
Krakės	1917 11 01	Kun. B. Cirtautas, kun. J. Jakimavičius, kun. V. Milvidas, Račys	*LA*, 1917 12 22
Kretinga		V. Grudzinskas, V. Mongirdas	Ibid.
Maišiagala	1918 04	Kun. A. Petrulis	A. Petrulio ataskaita, *MAB,* f. 255–1016
Onuškis	1917 10 po 23 d.	M. Stankevičius	*MAB*, f. 255–1000, l. 1
Radviliškis	Iki 1917 10 20	A. Povylius	*LA*, 1917 11 06
Ramygala	1917 09 29	Kun. Pr. Stachauskis	*LA*, 1917 12 04
Skaisgirys	Iki 1917 10 20	Kun. V. Jarulaitis	*LA*, 1917 11 06
Stačiūnai	Iki 1917 10 20	A. Povylius	Ibid.
Sudeikiai	1917 10 28	Pr. Gineitis, kun. P. Turauskas	*LA*, 1917 11 24
Šešuoliai	1917 12 16	Kun. J. Kunigėlis	Ibid.
Šiauliai	Iki 1917 10 20	P. Bugailiškis	*LA*, 1917 11 06
Širvintos	1918 04 14	Kun. A. Petrulis	*LA*, 1918 04 25
Švenčionėliai	1917 10 28	Kun. P. Čaglis	*LA*, 1917 11 27
Švenčionys	1917 10 14	Vl. Valiulis	*LA*, 1917 11 03
Utena	1917 10 04	Pr. Gineitis	*LA*, 1917 11 23

3 lentelės tęsinys			
1	*2*	*3*	*4*
Užventis	1917 09 30	J. Smilgevičius	*LA*, 1917 10 20
Vištytis	1917 12 26	Kun. A. Šmulkštys	*LA*, 1918 01 10
Vyžuonos	1917 11 12	Pr. Gineitis, D. Malinauskis	*LA*, 1917 11 23
Žagarė	1917 10 07	A. Kvedaras	*LA*, 1917 12 01
Žasliai	1918 04 23	Kun. A. Petrulis	*LA*, 1918 04 23

Be abejo, čia suregistruoti ne visi Konferencijos dalyvių ir LT narių susitikimai su visuomene[39]. Tačiau iš jų matyti, kad žmonės domėjosi Konferencijos nutarimais ir tikėjosi, kad sudaryta Lietuvos Taryba greitai paskelbs Lietuvos nepriklausomybę ir pakeis esamą sunkią okupacinę padėtį. Todėl pagal galimybes stebėjo jos veiklą, prašė apsaugoti nuo okupacinės valdžios reikalavimų, reiškė pageidavimus dėl jos viešumo ir veiksmingumo. Mečislovas Stankevičius apie Onuškio parapijos gyventojų reagavimą į jo pranešimą, ką Konferencija nutarė, 1918 m. sausio 12 d. LT pasiųstame pranešime rašė: „Žmonės neapsakomai nudžiugo, kad nutarta patiems valdytis, kad nebereiksią toliau kęsti ir vilkti svetimo jungo. Ūpas žmonių pakilo ir tik laukė, kada bus pagarsinta liuosa ir savistovi Lietuva. Laikas vis bėgo, o apie Lietuvą ir Tarybos darbus vis nieko negirdėti. Žmonės ėmė nerimastauti, o aš klausiamas iš pradžių raminau, o paskui ir pats nežinojau, ką jiems atsakyti“[40]. Šešuoliuose 1917 m. gruodžio 16 d. į susitikimą su Konferencijos dalyviu kun. Jonu Kunigėliu susirinko 2173 gyventojai. J. Kunigėlis papasakojo apie Konferenciją, Lietuvos Tarybą. Grupė susitikimo dalyvių – Izidorius Stundžia, K. Novalinskas, A. Laudanskas, P. Venclovas ir kt. – pateikė Tarybai kreipimąsi su pasiūlymais, kaip palengvinti dabartinę būklę. Jie buvo susirūpinę Tarybos demokratiškumu ir siūlė: „Kad Taryba nebūtų taip užsidariusi, kad į ją mūsų atstovai galėtų greit ir lengvai prieiti. Dabar mes norėjom siųsti pagal nutarimą visų žmonių kun. J. Kunigėlį su mūsų reikalais Tarybon, bet antras mėnuo neduoda leidimo važiuoti Vilniun“. Toliau kreipimesi reiškiamas noras matyti akivaizdžius Tarybos darbo rezultatus gyvenime: „Norim žinoti, ar Taryba gali mūsų nepakenčiamą dabartinį stovį pagerinti, ar ne? Lig šiol gyvenimas nepagerėjo, pasiskųsti ant baisiausių skriaudų niekam negalima. Turim sutikti, kad Taryba yra uždangalu, kad galima būt daryt dar didesnės skriaudos, didesni išnaudojimai“. Toliau kreipimesi buvo išdėstytos okupacinio režimo padarytos skriaudos ir reiškiamas įsitikinimas, kad Taryba atsižvelgs į jų skundą ir neužmes jo kaip ankstesnių nusiskundimų[41].

Tarybos narys A. Petrulis Širvintose surengtame susirinkime, į kurį, kaip jis rašė, atėjo po pamaldų visi buvę bažnyčioje gyventojai, kalbėjo apie Konferenciją, Tarybos išrinkimą, Bresto sutartį ir Lietuvos, Lenkijos ir Kuršo atskyrimą nuo Rusijos, apie Vokietijos reichskanclerio 1918 m. kovo 23 d. pasirašytą nepriklausomybės pripažinimą, apie šiurkščią ir kenksmingą prieš Lietuvos valstybingumą

vedamą agitaciją. Žmonės pasakojimo klausė ramiai, paskui uždavinėjo įvairius klausimus, kalbėjosi asmeniškai ir pabaigoje ramiai išsiskirstė[42].

Tarybos autoritetą labiausiai griovė okupacinio režimo rekvizicijos, darbo prievolė, baudos, valdininkų savivalė ir siaučiantis plėšikavimas, žudymai apiplėšimo tikslais. Laikydami Tarybą savo gynėja ir atstovybe, Lietuvos gyventojai rašė jai skundus ir laukė rezultatų, kurie, deja, priklausė nuo okupacinės valdžios pozicijos. Rūpintis skunduose keliamais klausimais LT 1917 m. gruodžio 7 d. buvo sudaryta komisija, į kurią išrinko S. Narutavičių, J. Smilgevičių ir J. Vileišį[43]. Tarybos krizės laikotarpiu, kai dalis jos narių, tarp jų ir Narutavičius bei Vileišis, pasitraukė, buvo išrinkta nauja komisija[44], o sugrįžę jie vėl buvo įtraukti į komisiją. J. Vileišis tapo Skundų komisijos vedėju. Viltis sulaukti LT paramos ar užtarimo susiejo su ja visos Lietuvos gyventojus. Komisija veikė iki tų metų lapkričio 26 d. Per tą laiką LT gavo 1253 skundus dėl 1808 faktų[45]. Kai buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė ir pradėjo kurtis vyriausybinės žinybos, J. Vileišis parengė Skundų komisijos darbo ataskaitą. Ji rodo Lietuvos gyventojų ir LT ryšius. Jo ataskaita turi vieną trūkumą: nėra tų skundų chronologinės apžvalgos. Atrodo, kad šiuo metu tai atkurti neįmanoma.

4 lentelė. **Lietuvos gyventojų skundai Lietuvos Valstybės Tarybai dėl vokiečių okupacinio režimo ir plėšikų siautėjimo 1918 02 12 – 11 26**

Skundo priežastis ar pobūdis	Iš viso*
Rekvizicijos	861
Privalomieji darbai	133
Uždėtos baudos	233
Miškų naikinimas	36
Dvarų ir ūkių atėmimas	55
Įvairių ūkio šakų griovimas	21
Mokyklų varžymas	19
Valdininkų savivalė	97
Žiaurus valdininkų elgesys	110
Įvairūs dalykai	213
Lietuvos Tarybos veiklos kritika	4
Įvairūs nurodymai bei sumanymai	25

Lentelė sudaryta remiantis Lietuvos Valstybės Tarybos skundų skyriaus vedėjo Jono Vileišio 1918 11 26 ataskaita, *MAB*, f. 255–1087, l. 1–2.
*Skaičiai šaltinio sudarytojo.

Taryba dėl šių skundų išsiuntė vokiečių okupacinei vietos ir valstybės valdžiai 517 raštų ir gavo 306 atsakymus, iš kurių tik 65 visiškai, 68 iš dalies patenkino prašymus, 18 buvo informacinio pobūdžio ir 155 griežtai atmetė juos[46].

Painūs santykiai su Vokietija ir su okupacine valdžia, rekvizicijos, stiprėjantis pabėgusių rusų belaisvių plėšikavimas, banditizmas kėlė daug problemų. Okupacinės valdžios nesiskaitymas su LT pageidavimais, keliamais pagal gautus gyventojų skundus, kenkė Tarybos prestižui, buvo gyventojų nepasitenkinimo LT veikla priežastis. Tai suprato ir patys Tarybos nariai ir tai buvo viena iš priežasčių nieko nelaukiant skelbti nepriklausomybę.

5 lentelė. **Lietuvos Valstybės Tarybai paduoti skundai pagal apskritis**

Apskritys	Iš viso*	Apskritys	Iš viso*
Vilniaus miestas	27	Radūnės	3
Akmenės	24	Rokiškio	15
Alytaus	77	Saldutiškio	38
Augustavo	—	Sedos	8
Biržų	15	Seinų	6
Joniškėlio	23	Skaudvilės	22
Jurbarko	4	Suvalkų	4
Kaišiadorių	98	Šiaulių	33
Kauno	35	Širvintų	69
Kėdainių	13	Tauragės	26[/]
Kretingos	10	Telšių	1
Kupiškio	111	Ukmergės	12
Kuršėnų	28	Utenos	149
Marijampolės	74	Vėžaičių	8
Molėtų	81	Vilkaviškio	29
Naumiesčio	48	Vilniaus	22
Pabradės	33	Neaiški vieta	69
Panevėžio	51	Iš viso	1266

Lentelė sudaryta remiantis tuo pačiu šaltiniu, kaip ir 4 lentelė.
* Skaičiai šaltinio sudarytojo.

Kaip matyti, daugiausia skundų buvo iš Utenos, Kupiškio, Kaišiadorių ir Alytaus apskričių. Tai galėjo būti dėl nevienodo okupacinio režimo nuožmumo, žmonių aktyvumo ginant savo reikalus ir pasitikėjimo LT galios veiksmingumu.

LIETUVOS TARYBOS PRIPAŽINIMAS VIENINTELE LIETUVIAMS ATSTOVAUJANČIA INSTITUCIJA IR LIETUVOS VALDŽIA

Be skundų dėl vokiečių okupacinės valdžios veiksmų, daugelį domino LT politinė veikla, jos rezultatai. Sudėtingas LT darbas turėjo aiškią kryptį – siekti nepriklausomybės. Šią jos veiklos kryptį stebėjo visos Lietuvos gyventojai ir lietuviai, gy-

venantys už Lietuvos ribų. Tuo metu Tarybos pozicija, jos rėmimas buvo ir Lietuvos valstybės kūrimo rėmimas. Santykiai su Taryba buvo piliečių valstybinio sąmoningumo, pilietinės savimonės žadinimas ir moralinė parama Tarybai. Kavarsko parapijos gyventojai 1918 m. rudenį LT rašė: „Kaip tiktai pradėjo veikti Lietuvos Valstybės Taryba, mes, Kovarsko parapijos gyventojai, nuolat sekėmė jos darbus ir pastangas išgauti Lietuvos nepriklausomybę, dabar gi, įvykstant mūsų svajonėms, sveikiname Tarybą ir manome, kad ji tikrai sugebės sutvarkyti Lietuvos Valstybę. Užtikrindami, jog niekas negalės mumyse sumažinti pasitikėjimą Valstybės Taryba, visi drauge stosime į darbą, ruošiant Tėvynei šviesią ateitį“[47].

Gyventojai siuntė LT politines peticijas, kartais su konkrečiais kultūrinio pobūdžio prašymais. Analizei mes panaudojome 80 peticijų ir korespondencijų apie susirinkimus, kuriuose buvo vertinama politinė LT veikla, jos rezultatai.

Peticijas ar pareiškimus rašė ir LT siuntė visuomeninės organizacijos, draugijos, miestų gyventojai, parapijos, seniūnijos, kaimai, įvairios lietuvių grupės, susitelkusios savo pozicijai dėl LT pareikšti, pavieniai asmenys. Pareiškimus priimdavo viešuose masiniuose susirinkimuose ar tam tikslui suorganizuotuose susibūrimuose. Organizacijų peticijas dažniausiai pasirašydavo valdybos nariai, tuo tarpu parapijų, kaimų, seniūnijų jas pasirašydavo masiškai tų administracinių vienetų gyventojai. Kai kurios peticijos yra jungtinės, kurias pasirašė ne vienas koks organizacinis vienetas, bet kelios organizacijos. Linkuvos parapijos deklaraciją pasirašė Vartotojų draugijos, Pirklių draugijos, Lietuvių katalikių moterų draugijos, „Blaivybės“ draugijos, Pašalpos draugijos, Artistų mėgėjų kuopelės valdybų nariai. Kiekviena iš šių organizacijų pateikė savo veiklos Lietuvos ir jos žmonių gerovei apibūdinimą. Štai vienintelis pareiškimas, kurį pasirašė Linkuvos dviklasės mokyklos 11 mokinių: „Mes <…> mokiniai vietinės dviklasės mokyklos, kurie neapleidome mokslo nei vienai dienai karo laike, stropiai mokomės savo tėvų kalboj ir laukiame įkūrimo čionai gimnazijos, kurioje bemaž visi (200) prisižadame toliau lavintis, idant tapti susipratusiais, darbščiais ir naudingais piliečiais Lietuvos neprigulmingos valstijos“[48]. Jau parengtą pareiškimą parėmė po savaitės Linkuvoje vykęs politinis mitingas, kuriame dalyvavo 3000–4000 vietos ir gretimų parapijų gyventojų. Seinuose peticijai pritarė pustrečio šimto gyventojų susirinkimas[49], Kaltinėnų parapijos peticiją pasirašė daugiau kaip 500[50], Gražiškių parapijos peticiją – per 900 gyventojų[51].

Ten, kur peticijas siuntė parapijos, seniūnijos, kaimai ar kiti administraciniai vienetai, vykdavo lyg referendumas, kuriame, kaip matyti iš parašų, dalyvaudavo ištisos šeimos. Kaltinėnų parapijos ir jos atskirų kaimų peticiją vienas po kito pasirašė B. Bridikis, A. Bridikaitė, A. Bridikienė, K. Bridikis, O. Bridikis, J. Baltrušis, P. Baltrušis, J. Baltrušis, J. Baltrušis, K. Baltrušytė, S. Košys, A. Košienė, S. Košaitė, O. Radaičienė, B. Radaičaitė, M. Radaičaitė. Po Naumiesčio apskrities Paluobių apylinkių pareiškimu, be kitų, viena po kitos pasirašė merginos Ona Baltrašaitukė, O. Bartkitė, O. Mureitcie, E. Gudauckaitė, O. Endziuliukė[52]. Kas tuos parašus rinkdavo, nežinoma. Tik po Gižų valsčiaus Vižaidų seniūnijos peticija yra pažymėta: „Surinko Vincas Demikis kaimo Angiškių“[53].

Pasirašinėjo kas kaip mokėjo. Kai kurie pasirašinėjo maišydami lietuviškas ir rusiškas raides, kas visai nemokėjo, dėjo tris kryžiukus arba už nemokančius

pasirašydavo mokantys. Atrodo, kad pasirašantiems svarbiausia buvo jų pačių pozicija. Kartu reikia pažymėti didelį abiejų lyčių raštingumą.

Iš tų peticijų 30 buvo parapijų, apylinkių, 1 seniūnijos, 4 institucijų, 26 draugijų ir organizacijų, 4 masinių susirinkimų, manifestacijų, 8 susibūrimų konkrečiam tikslui ir 7 pavienių asmenų peticijos.

Teritoriškai tos peticijos buvo pasiųstos iš įvairių Lietuvos regionų, tačiau aktyvumas buvo nevienodas: iš Aukštaitijos 20, Dzūkijos (dešniakrantės) 3, Suvalkijos 20, Žemaitijos 15, Vilniaus 2, Kauno 10, Mažosios Lietuvos 4, Užsienio 6. Kaip matyti, aktyviausiai savo pilietinę nuostatą reiškė Aukštaitijos ir Suvalkijos lietuviai.

Chronologiškai pagal turinį jas galima suskirstyti į dvi grupes: 1917 m. spalis – 1918 m. liepa ir 1918 m. rugpjūtis–gruodis. Pirmajam laikotarpiui priklauso tik 17 (21,22%).

Lietuvos gyventojai, stebėdami Tarybos darbą nuo 1917 m. pabaigos, nekantriai laukė visiškos nepriklausomybės paskelbimo. 1918 m. sausio mėn. LT posėdyje svarstant nepriklausomybės paskelbimą, K. Šaulys pranešė, kad Kaune įvykusiame susirinkime buvo reikalaujama, „kad kuo greičiau būtų paskelbta Lietuvos nepriklausomybė“[54], kad jei paskelbiant ją bus paliktas ir konvencinių ryšių su Vokietija pripažinimas, „tai negalėsim grįžti į namus“[55]. J. Petrulis pareiškė: „Sodžius laukia nepriklausomybės paskelbimo“[56]. Į Vilnių grįžęs S. Narutavičius LT posėdyje pažymėjo, kad „sužinoję apie nutarimą 16 vasario, žmonės džiaugėsi“[57].

Pirmuoju laikotarpiu pareiškimai Tarybai buvo susiję su Lietuvių konferencijos nutarimų, Vasario 16-osios akto ir Vokietijos kaizerio 1918 m. kovo 23 d. Lietuvos nepriklausomybės akto pripažinimo vertinimu. 1917 m. spalio 21 d. Vabalninke apie 500 gyventojų, susirinkę ir išklausę savo delegato Lietuvių konferencijoje Antano Aukštikalnio pranešimą, pareiškė, „jog mes išneštajai Konferencijos rezoliucijai pritariame ir išrinktąja Lietuvos Taryba pilnai pasitikime“[58]. Zerbsto belaisvių stovyklos belaisvis Jonas Žemaitis sveikindamas Tarybą reiškė viltį, „kad su palaiminimu Dievo ir su pagelba vidurinių valstijų neužilgo galėsta atnavįti mūsų Lietuvą“[59]. Palankiai, nors ir neplačiai, buvo sutiktas kaizerio Vilhelmo 1918 m. kovo 23 d. Lietuvos nepriklausomybės pripažinimas. Žinia apie tai, kaip ir apie Vasario 16 d. aktą, buvo paskelbta Vokietijos Reichstage[60]. Žinomas Mažosios Lietuvos veikėjas Jonas Vanagaitis išleido spalvotą atvirlaiškį su trispalve vėliava (geltona, žalia, raudona) ir įrašu: „Lietuvos nepriklausoma valstybė. 1918 m. kovo m. 23 d… Lietuva tėvynė mūsų…“ ir jį atsiuntė LT, išreikšdamas „savo širdingiausius linkėjimus kas link Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės“[61]. Kitas Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas Vydūnas buvo santūresnis ir atsargesnis. Laiške LT pirmininkui jis abejojo: „Negaliu dar pilnai atjausti, kiek tai reiškia, kad Lietuvos dyrybė ir neprigulmybė Vokios [Vokietijos – A. T.] yra pripažinta. Per labai apniaukia karas visą tolimesnį regėjimą. Vienok yra gyva mūsų giedra viltis dėl Lietuvos ateities…“[62] Linkuvos parapijiečiai ir draugijos bei įstaigos sveikino Tarybą „su pasekmingai padarytu pirmu žingsniu siekiant savo tikslo ir linkime pasekmingiausiai toliaus varyti savo darbą…“[63] Varšuvos lietuvių šelpimosi draugija, tuo metu įvertindama LT veiksmus, linkėjo, kad „atsikėlusi iš numirėlių liuosa nepriklausoma Lietuva taptų visų liuosų tautų pasige-

rėjimu ir džiaugsmu“[64]. Povilas Bredelis iš Pabalčio kaimo, Nemakščių apylinkės, laiške LT džiaugėsi, „kad Lietuva nebe užkariauta šalis, bet savaranki valstybė, Vokietijos valstybės dokumentu ir aukščiausiais parašais pripažinta ir patvirtinta. Taigi kaipo sūnus Lietuvos siunčiu Lietuvos Tarybai linkėjimų ir visišką pritarimą, širdingą padėką dėlei pasidarbavimo Lietuvos prikėlimui iš numirusių“[65]. Joniškėlio apskrities Grūžių parapijos peticijoje LT rašoma: „Nudžiugome, jogei mūsų Tėvynei, Tamstoms stropiai pasidarbavus, tapo vokiečių valdžios pripažinta savistovybė ir valstybinė tvarka <…> Su nekantrumu laukiame pripažintosios laisvės vykinimo: tvėrimo, organizavimo valstybinio gyvenimo. Šiuomi pareiškiame Tamstoms mūsų pilniausiąjį pritarimą ir siunčiame širdingą užu pasidarbavimą prikėlime Lietuvos padėką!“[66] Skuodo parapijos ir dekanato vardu pasiųstoje peticijoje, pasirašytoje dekano Prano Žadeikio, tvirtinama: „Iš priežasties Lietuvos savistovybės apskelbimo Skuodo dekanato dvasininkijos ir Skuodo parapijos vardu siunčiu nuoširdžius padėkos žodžius už pakeltus žygius; drauge išreiškiu tos pačios dvasiškijos ir Skuodo parapijos vardu tvirčiausią dabartine Lietuvos Taryba pasitikėjimą, kad jinai ir toliau vyriškai darbuosis mūsų Tėvynės labui“[67].

Pradėjus grįžti iš Rusijos karo pabėgėliams, prasidėjo bolševikinė Tarybos kritika, siekimas ją pakeisti. Drauge veikė priešiška lenkų politinė bendruomenė, kuri savo veiklą koordinavo su Lenkijos politinėmis jėgomis ir stengėsi diskredituoti Tarybą, jos veiklą, visus okupacinės valdžios nesiskaitymo su Taryba atvejus paversdama jos žeminimo ir niekinimo argumentais. Apie tikrąjį jos darbą žmonėms trūko žinių. M. Stankevičius iš Onuškio Tarybai 1918 m. pradžioje pranešė: „Žmonės prašo, kad Taryba daugiau rašytų apie save laikraščiuose, kad apie jos darbus nereiktų žmonėms klausinėti pas žydelius ir lenkus, kurie tik iš lietuvių šidija[si], ir apskritai, kad didesnių žingsnių Taryba be žmonių žinios nedarytų“[68]. Be to, M. Stankevičius pažymėjo, kad onuškiečiai, siųsdami jį į Vilnių į Tarybą, „įgrasino, kad jeigu viskas daroma prieš jų norą, tai jie žada visus akmenimis išstreigyti“.

Tokio nepasitenkinimo, kilusio dėl Tarybos darbo sudėtingumo, jo nežinojimo ir realios padėties, buvo ir kitose Lietuvos vietose. 1918 m. vasarą Petras Leonavičius iš Vilniaus pranešime Tarybai pavaizdavo padėties sudėtingumą ir siūlė ją taisyti: „Lietuvos gyventojai, neturėdami jokio supratimo apie Lietuvos Tarybos veikimą ir tik jausdami didžiausį prispaudimą iš vokiečių pusės, pakliūva po įtekmei visokių agitatorių, kurie kaip galint šmeižia Lietuvos Tarybą. Man teko susitikti su žmonėmis iš įvairių kampelių Lietuvos, kurie daugumoje prieš L[ietuvos] T[arybą] ir visai Jos nepripažįsta. Bet pakalbėjus ilgiau ir nupiešus stovį kaip yra, ūmai žmogus persimaino. Taigi, mano nuomone, Lietuvos Taryba turėtų su opinija žmonių šiek tiek skaitytis <…> Suklaidinta visuomenė pradės kovot prieš Lietuvos Tarybą; tai Lietuvai pražūtis, nes kitos Tarybos negalima bus sušaukt bent nors šiek tiek panašios į dabartinę“. Ši save Tėvynės mylėtoju vadinančio piliečio pateikta visuomenės nuomonės apie Tarybą charakteristika nebuvo visuotinė, bet ji funkcionavo ir buvo labai pavojinga.

To meto pareiškimai Tarybai buvo susiję su LK nutarimų, Vasario 16-osios akto ir Vokietijos kaizerio 1918 m. kovo 23 d. deklaracijos dėl Lietuvos nepriklausomybės akto pripažinimo vertinimu. Apie 500 vabalninkėnų, 1917 m. spalio

21 d. susirinkę ir išklausę savo delegato Lietuvių konferencijoje Antano Aukštikalnio pranešimą, pareiškė, „jog mes išneštajai Konferencijos rezoliucijai pritariame ir išrinktąja Lietuvos Taryba pilnai pasitikime“[69]. Biržų gimnazijos mokytojų tarybos kreipimesi į Tarybą džiaugiamasi jos veikla, kurios dėka „tapome laisvos Lietuvos piliečiais“[70].

1918 m. vasarą ir rudenį okupacinė valdžia, diskredituodama Tarybą, jos veiksmingumą ir reikšmę, pradėjo arklių, grūdų, miško rekvizicijas. Birželio mėn. buvo sustabdytas „Lietuvos aido“ spausdinimas[71]. P. Klimas tą laiką taip apibūdino: „O krašte rekvizicijų našta tuojau buvo pasunkinta, cenzūra dar pikčiau spaudė, ir pačiai Tarybai nebuvo leista vykdyti kokias nors valdymo funkcijas <…> Taryba pasijuto apgauta, provincija nebetikėjo jos autoritetu“[72]. Sustiprėjo Vokietijos aneksionistinės tendencijos. O Tarybą diskreditavus, buvo žlugdoma ir Lietuvos nepriklausomybės įgyvendinimo iniciatyva. Apsauginė Uracho-Mindaugo II akcija skaldė pačią Tarybą ir visuomenę iš vidaus. Todėl tuo metu buvo labai reikalinga Tarybai ir valstybės kūrimo procesui visuomenės teikiama moralinė parama.

1918 m. spalio ir lapkričio mėnesį buvo pasiųsta daugiausia pasitikėjimo Lietuvos Valstybės Taryba, jos veikla ir jos sudarytąja Laikinąja vyriausybe pareiškimų. Tuo metu buvo parengta ir padauginta deklaracija, kurioje išvardyti pagrindiniai jos politiniai žingsniai, siekiant išsivadavimo iš okupacinės padėties, padėti valstybingumo pagrindai, pateiktas teigiamas LVT vertinimas ir jos rėmimas. Jos tekstas greičiausiai buvo sukurtas katalikų dvasininkijos, matyt, Žemaičių vyskupijos kapituloje. Šitokią deklaraciją Taryba gavo iš Kauno (67 asmenų parašai)[73], iš Pikelių (69 parašai)[74], iš Šėtos (3 įgaliotinių parašai) ir Raseinių (41 parašas)[75]. Po jomis buvo žymių dvasininkų, mokytojų ir kitų vietos inteligentijos atstovų, mokinių, ūkininkų, darbininkų parašai. Iš Kauno deklaraciją pasirašė kapitulos prelatai Adomas Dambrauskas, poetas J. Maciulevičius-Maironis, Povilas Januševičius, Žemaičių kunigų seminarijos profesoriai Kazimieras Paltarokas, kompozitorius Juozas Naujalis, Vladas Jurgutis, istorikas Antanas Alekna, kun. Morkus Morkelis, dailininkas Antanas Galdikas su žmona, daug kunigų, mokytojų, mokinių ir kitų Kauno inteligentų. Kitą tokią pat deklaraciją pasirašė ir Žemaičių vyskupas Pranas Karevičius, daug Žemaitijos kunigų, mokytojų ir profesijos nenurodžiusių asmenų. Iš karto reikia pasakyti, kad nieko panašaus nebuvo Vilniaus ir Seinų diecezijose.

Rudenį buvo griežtai pasisakoma prieš griaunamąjį darbą, buvo skatinama vienytis bendram tikslui – visiškai laisvei pasiekti. Iš tuomet veikusių atskiruose regionuose draugijų šiame pilietiškos raiškos procese aktyviausios buvo „Blaivybės“, „Žiburio“, Lietuvių katalikių moterų, Radviliškio jaunimo draugija „Vainikas“, Vilkaviškio Ūkininkų draugija, Lietuvių krikščionių demokratų partija, Biržų, Telšių, Kauno gimnazijos, Linkuvos dviklasė mokykla.

Peticijose, be LT pripažinimo vienintele Lietuvos valdžia, be pasitikėjimo LT ir Laikinajai vyriausybei pareiškimo, buvo išdėstomi pageidavimai dėl Tarybos veiklos krypties. Suvalkijos peticijose buvo primenamas Tarybos veiklos tikslas – Steigiamojo seimo sušaukimas. Marijampolės viešame susirinkime priimtame kreipimesi LVT įpareigojama: „…mus turi vesti prie Steigiamojo susirinkimo“. Vilkaviškio Ūkininkų draugija linkėjo toliau darbuotis, „kol nebus sušauktas kuria-

masai Lietuvos Seimas demokratiniais pamatais“. Griškabūdyje piliečių susirinkime priimtame kreipimesi tvirtinama: „Vienbalsiai pareiškiam Lietuvos Valstybės Tarybai pasitikėjimą, ją pripažįsta vienintele laikinąja Lietuvos valdžia ir pasižada ją remti, kad ji ves Lietuvą demokratiniais keliais į visišką neprigulmybę“[76].

Buvo ir kitokių pageidavimų, rodančių, kas labiausiai rūpėjo Lietuvos gyventojams tuo metu ir Lietuvos valstybėje ateityje. Jau minėjome Adutiškio valsčiaus gyventojų prašymą dėl Lietuvos sienos. Kupiškio apylinkės gyventojų įgaliotinių ir Biržų vietinių inteligentų bei ūkininkų susirinkimo atsiųstuose pasitikėjimo pareiškimuose protestuojama prieš Lenkijos kėsinimąsi į Vilnių ir kitas lietuvių teritorijas[77]. Antalieptės apylinkių ūkininkai prašė Tarybą vienuolyno pastatuose įsteigti žemės ūkio kursus ir mokyklų, kuriose būtų dėstoma lietuvių kalba[78]. Eržvilko apylinkės kreipimesi (52 parašai) rašoma: „Reikalaujame Tavęs, Taryba, kad ir toliaus, nebodama nei vidujinių, nei pašalinių priešų, skintumei kelią į pilną mūsų šalies nepriklausomybę“ ir „laukia visa mūsų apygarda, kuomet Taryba pašauks jaunimą ginti savo krašto laisvę“[79]. Šilų parapijos komitetas prašė ginklų sukurtam 20 asmenų milicijos būriui[80]. Dėl savisaugos ir gynybos į Tarybą kreipėsi Debeikių apylinkės susirinkimas[81], Kavarsko parapijos komitetas[82]. Žagarės valsčiaus gyventojai Aleksandras Vištartas, L. Laikus, J. Adomaitis, J. Kaikaris, J. Rauckėnas ir St. Buišas prašė leisti kurti savivaldą ir miliciją, „kuri atsitikus reikalui galėtų mums apginti nuo žmogžudžių ir taipogi nuo bolševikų, jeigu jie panorėtų čia daryti savo netikusią tvarką“[83]. Apsilankęs Šiaulių apskrityje, kaunietis kun. Pranas Penkauskas perdavė to krašto žmonių prašymą organizuoti miliciją apsigynimui nuo plėšikų[84]. Girkalnio parapijos susirinkimo prašyme, kurį pasirašė klebonas ir 24 ūkininkai, tiesiog prašė Tarybą pagalbos apsiginti nuo plėšikų[85]. Alytaus apskrities Nemajūnų apylinkių gyventojų prašyme, kuriame išdėstyti žandarų nusikaltimai, priešiška iš Vilniaus atvykusių lenkų agitacija kaimuose, gaujų plėšikavimas, Taryba raginama: „Taryba turi visą tą prašalinti, sutvarkinti, apsaugoti, sudaryti šiokią tokią sargybą, kareiviją, jei rūpi jai krašto reikalai, jei ji tikrai Taryba, bet neuždangalu baisiausių išnaudojimų, naikinimų ir krašto, ir žmonių“[86].

Aukštosios Panemunės Lietuvių katalikių moterų draugijos skyrius (67 asmenys) prašė „neužmiršti Lietuvos moterų teisių“[87]. Dėl moterų teisių sunorminimo kreipėsi į Tarybą ir šios draugijos Vilniaus skyriaus narės[88]. Debeikių apylinkės gyventojų ir Alytaus apskrities kunigų[89] prašymuose bei Kauno katalikų veikimo centro kreipimesi Taryba buvo prašoma sustabdyti vokiečių pradėtas miško, gyvulių, grūdų rekvizicijas. „Blaivybės“ draugijos Radviliškio skyriaus valdyba, pasiremdama narių susirinkimo nutarimu, prašė Tarybą, „kad būsimoji Lietuvos valdžia degtinės fabrikaciją paimtų savo rankosna ir įvestų mokyklose pamokas apie alkoholio kenksmingumą“[90].

Pasitikėjimą Laikinąja Lietuvos vyriausybe pareiškė Kauno Rotušėje įvykęs lietuvių susirinkimas[91], Panevėžio lietuvių organizacijos, jaunimo kuopelės ir šiaip gyventojai[92], Lietuvių krikščionių demokratų partijos Kretingos ir Darbėnų skyriai[93].

LVT veiklą kaip Lietuvos valstybės atsikūrimo organą suprato ir Mažosios Lietuvos aktyviausi lietuviai, kurie nebuvo abejingi tam politiniam procesui. Tarybą

sveikino Vydūnas, Jonas Vanagaitis, Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba. Pastarosios vykdomojo skyriaus nariai Edmonas Simonaitis, Viktoras Gailius ir Jonas Vanagaitis, kreipdamiesi į Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumo pirmininką Antaną Smetoną, išdėstė bendro pilietiškumo perspektyvas. Jie rašė: „Šiandien įsikūrė Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba. Jos buveinė – Tilžė. <…> Vyriaus[sias]is siekis yra priglausti Prūsų Lietuvą prie Didž[iosios] Lietuvos. Patogiam laikui atėjus, laukiame ir Valstybės Tarybos paramos. Svarbiausiai mums tuo tarpu yra sužinoti, kaip žiūri Vilsonas (anglai, franzai) į Prūsų Lietuvos atsiskyrimo klausimą“[94].

Kaip žinome, netrukus Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba priėmė nutarimą susijungti su Didžiąja Lietuva ir sudaryti bendrą Lietuvos pilietinę visuomenę.

Be abejo, pasitikėjimas LT nebuvo statiškas, jis stiprėjo palaipsniui ir didžiausias buvo 1918 m. antrojoje pusėje. Ryškus jos autoriteto išaugimo liudininkas buvo visuomenės reagavimas į paskelbtą gyventojų priėmimą ir išklausymą 1918 m. lapkričio 13–23 d. Į Vilnių vyko pavieniui ir delegacijomis. Kavarsko parapijos komitetas su įgaliojimais pasiuntė Kazimierą Čiukšį ir Petrą Raudonikį, kad jie išsiaiškintų „rekvizicijų ir kitų vokiečių reikalaujamų priedermių pildymo reikalą ir pasiteirauti, ką mano Lietuvos Valstybės Taryba daryti dėl apsaugos ir kitų valsčiaus reikalų artimiausiu laiku“[96]. Dėl panašių reikalų Tarybos prezidiume dar

6 lentelė. **Interesantų iš visos Lietuvos apsilankymai Lietuvos Valstybės Taryboje 1918 11 13–23 d.**

Apskritis	Apsilankymų skaičius	Apskritis	Apsilankymų skaičius
Akmenės	5	Panevėžio	9
Alytaus	14	Raseinių	7
Anykščių*	6	Rokiškio	17
Biržų	5	Saldutiškio	4
Joniškėlio	9	Sedos	5
Kaišiadorių	7	Seinų	5
Kauno	3	Skaudvilės	9
Kėdainių	13	Šiaulių	8
Kretingos	1	Širvintų	4
Kupiškio	5	Švenčionių	7
Kuršėnų	9	Tauragės	3
Lydos	5	Telšių	8
Marijampolės	18	Ukmergės	9
Molėtų	3	Utenos	17
Naumiesčio	4	Vilkaviškio	6
		Iš viso	225

Lentelė sudaryta pagal Petro Šalčiaus 1918 11 26 parengtą apyskaitą. *MAB,* f. 255–1088, l. 2.
*Taip šaltinyje. Anykščiai priklausė Utenos apskričiai

iki nurodyto laiko, t. y. iki lapkričio 9 d., buvo priimta Naumiesčio apskrities Zanavykų delegacija, į kurią įėjo Juozas Rimša iš Barzdų valsčiaus, Juozas Vencas ir Petras Marcinkevičius iš Griškabūdžio valsčiaus[96]. Per nurodytas 10 lapkričio mėn. dienų Taryboje apsilankė 340 žmonių iš 227 vietų. Juos priėmė S. Šilingas, J. Alekna, J. Šaulys, S. Banaitis ir K. Bizauskas. Visiems interesantams buvo duodami atsišaukimai „Lietuvos piliečiai“, „Visuomenei“ ir kt.[97]

Aktyviausi buvo Alytaus, Kėdainių, Marijampolės, Rokiškio ir Utenos apskričių gyventojai. Jų apsilankymai LT sudarė 38% visų apsilankymų. Šie duomenys yra šaltinis kitokiems tyrimams apie pilietinės savimonės 1917–1918 m. Lietuvoje raidą.

Lygindami 1917–1918 m. ir šiandienines aktyviausias gyventojų politinio gyvenimo grupes, mes matome daug skirtumų. Ūkininkų, kaimo jaunimo, dvasininkijos vaidmuo nepalyginamai buvo ryškesnis negu dabar.

IŠVADOS

1. Nepriklausomos Lietuvos valstybės idėjos demokratizavimui ir patrauklumui didelę reikšmę turėjo tautų apsisprendimo idėjos, sunki vokiečių okupacinė priespauda, rekvizicijos, Lietuvių konferencijos Vilniuje nutarimas, Lietuvos Tarybos sudarymas ir jos veikla, Vasario 16-osios akto nors ir ribotas Vokietijos pripažinimas. Visa tai ardė psichologinį ryšį su buvusia Rusijos imperija. Vokiečių okupacijos metu stiprėjo jaunimo savarankiškos raiškos tendencijos.

2. Lietuvos Valstybės Taryba buvo vienintelė institucija Lietuvoje, programiškai siekusi nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo. Todėl Lietuvos gyventojai, savo peticijomis palaikydami Lietuvos Valstybės Tarybos sudėtingą veiklą, reikšdami jai pasitikėjimą, gindami ją nuo užpuldinėjimų, save sutapatino su siekimu kurti demokratinę Lietuvos valstybę.

3. Pasitikėjimo LT peticijas pasirašinėjo ne vien inteligentija, lietuvių tautos elitas, draugijų ir organizacijų, institucijų atstovai, bet ir kaimų, seniūnijų, parapijų gyventojai, abiejų lyčių šeimų galvos, jaunimas, moksleiviai. Jose buvo reiškiamas demokratinės Lietuvos valstybės kūrimo siekis. Todėl valstybės ateitį pasirašantieji matė kaip jų pačių, t. y. laisvų piliečių, sukurtą bendruomenę, užtikrinančią jiems laisvą demokratinį gyvenimą. Ateities demokratinį gyvenimą siejo su Steigiamojo seimo sušaukimu.

4. Lietuvos gyventojų peticijos apie pasitikėjimą Lietuvos Valstybės Taryba ir Lietuvos Laikinąja Vyriausybe bei kitais klausimais buvo skelbiamos „Lietuvos aide“ ir buvo žinomos visiems jo skaitytojams. Tai skatino ir kitus tą patį daryti.

5. Pastovus Lietuvos visuomenės ryšys su Lietuvos Valstybės Taryba ir Laikinąja vyriausybe buvo svarbus pastarosioms, o dar reikšmingesnis stiprinant lietuvių pilietinę savimonę. Šie ryšiai sukūrė Lietuvos valstybės gyventojų, kaip piliečių, pagrindus ne tik tam laikotarpiui, bet ir visam naujosios Lietuvos valstybės gyvenimui.

6. Prūsų Lietuvos Tautinė Taryba pripažino Lietuvos Tarybą kaip realią jėgą, galinčią sujungti Didžiąją ir Mažąją Lietuvą į vieną Lietuvos valstybę.

Gauta 2001 11 18

Nuorodos

[1] J. Basanavičius, *Iš lietuvių gyvenimo 1915–1917 m. po vokiečių jungu*, Vilnius, 1919, p. 14.

[2] Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai*, Vilnius, 1995, p. 223.

[3] Adutiškis, 1918 m. ne anksčiau kaip spalio 30 d. Adutiškio parapijiečių prašymas Lietuvos Valstybės Tarybai, *Lietuvos mokslų akademijos biblioteka* [toliau – *MAB*], f. 255–1078, l. 1–1v.

[4] Raimundas Lopata, Lietuvių politinių centrų sąveika 1915–1916 metais, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos,* t. 3. *Lietuvos valstybės idėja (XIX a. – XX a. pradžia)* [toliau – *LAIS*], Vilnius, 1991, p. 262.

[5] Pranas Čepėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija,* t. 2, Chicago, 1986, p. 215.

[6] Zenonas Ivinskis, Lietuvos politinė būklė 1918 metų pradžioje ir Vasario 16-tos d. aktas, *Židinys,* t. 29, 1939, p. 35–42, 196–211.

[7] Pranas Čepėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija,* t. 2, p. 295.

[8] *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918* [toliau – *LVTP*], Vilnius: Mokslas, 1991.

[9] Pranas Čepėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, t. 2, p. 295.

[10] Lietuvos konstitucijų projektai 1916–1918 metais, parengė Algis Grigaravičius, *LAIS, t. 3*, p. 423.

[11] *Lietuvos valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai, Lietuvos Valstybės teisės aktai [1918. II. 16 – 1940. VI. 15],* Vilnius, 1996, p. 2–3.

[12] Ibid., p. 4–6.

[13] Ibid., p. 6–7.

[14] Ibid., p. 12.

[15] Ibid., p. 22–30.

[16] Vilnius, 1917 09 03. Kvietimas St. Špokui, *MAB,* f. 255–986, l. 1.

[17] Petras Klimas, *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje,* Vilnius: Mintis, 1991, p. 5.

[18] Vilnius, 1917 09 18. LK protokolas, *LVTP*, p. 67–68.

[19] LK dalyvis S. Narutavičius, narys komisijos, kuri aiškinosi, kodėl ne visi kviestieji atvyko, pranešė, kad neatvyko 47. Iš jų 29 dėl nežinomų priežasčių, 7 dėl ligos, 6 dėl asmeniškų kliūčių, vieno, kaip tarnautojo, neišleido okupacinė valdžia, 4 dėl LK Pildomojo komiteto nesusitarimo su okupacine valdžia, (Vilnius, 1917 09 22 LK protokolas, *LVTP,* p. 81).

[20] Vilnius, 1917 08 03. Organizacijos komiteto Lietuvių suvažiavimui sušaukti posėdžio rezoliucija, *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas* [toliau – *LLTI BR*], f. 96–20, l. 43.

[21] Vilnius, 1917 09 22. LK protokolas, *LVTP,* p. 81.

[22] Ibid.

[23] Žagarė, *Lietuvos aidas,* 1917 12 01.

[24] Onuškis, 1918 01 12. M. Stankevičiaus pranešimas Lietuvos Valstybės Tarybai, *MAB,* f. 255–1000, l. 1.

[25] *LVTP,* p. 81.

[26] Ibid.

[27] 1918 04 16. Lietuvos moterų protestas, kad nė viena moteris nebuvo pakviesta į Lietuvių konferenciją ir nė viena neišrinkta į Lietuvos Tarybą. 9 lapai parašų, *MAB,* f. 255–1015.

[28] Linkuva, 1918 04 16. Prašymas Lietuvos Tarybai, ibid., l. 13–14.

[29] B. d. ir v. [Lietuvos Tarybos gauta 1918 04 30], ibid., l. 1–10.

[30] Linkuva, 1918 04 16. LKMD Linkuvos skyriaus pranešimas Lietuvos Tarybai, ibid., l. 15.

[31] *LLTI BR*, f. 96–19, l. 1–22.

[32] Antanas Tyla, Vasario 16 d. Akto veikos politinis ir etninis arealas, *Mokslas ir gyvenimas,* 1998, Nr. 2, p. 3–4.

[33] 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas, parengė R. Lopata, *LAIS,* t. 3, p. 435–439.

[34] *LVTP*, p. 76.

[35] Svarbios sukaktuvės, *Lietuvos aidas,* 1918 09 26.

[36] *LVTP*, p. 123.

[37] Vilnius, 1917 12 15. LT posėdžio protokolas, *LVTP,* p. 165.

[38] 3 lentelėje pažymėti delegatų susitikimai pagal apskritis taip pasiskirstė:
Kaišiadorių apskrityje: Žasliuose;
Kėdainių apskrityje: Baisogaloje, Dotnuvoje, Josvainiuose, Kėdainiuose, Krakėse;
Kretingos apskrityje: Kretingoje;
Naumiesčio apskrityje: Griškabūdyje;
Panevėžio apskrityje: Ramygaloje;
Šiaulių apskrityje: Šiauliuose, Gruzdžiuose, Joniškyje, Kairiuose, Radviliškyje, Skaisgiryje, Stačiūnuose, Užventyje, Žagarėje;
Širvintų apskrityje: Maišiagaloje, Šešuoliuose, Širvintose;
Švenčionėlių apskrityje: Švenčionyse, Švenčionėliuose;
Trakų apskrityje: Onuškyje;
Utenos apskrityje: Anykščiuose, Balninkuose, Sudeikiuose, Utenoje, Vyžuonose;
Vilkaviškio apskrityje: Vištytyje.

[39] 1918 01 14 d. LT posėdyje LT nariai J. Staugaitis, J. Vailokaitis, S. Narutavičius, J. Vileišis ir Vladas Mironas pasakojo savo įspūdžius „iš sodžiaus“ ir prašė pasirūpinti gauti iš vokiečių valdžios leidimus tokiems susirinkimams ir pranešimams (Vilnius, 1918 01 14. LT posėdžio protokolas, *LVTP,* p. 179).

[40] *MAB*, f. 255–1000, l. 1,

[41] Šešuoliai, po 1918 12 16. Šešuoliuose vykusio gyventojų susitikimo su J. Kunigėliu kreipimasis į Lietuvos Tarybą, *MAB*, f. 255–989, l. 29–30v.

[42] Vilnius, 1918 04 17. A. Petrulio ataskaita Lietuvos Valstybės Tarybai, *MAB*, f. 255–1016, l. 1.

[43] Vilnius, 1917 12 07. LT posėdžio protokolas, *LVTP,* p. 150.

[44] Vilnius, 1918 01 30. LT posėdžio protokolas, *LVTP,* p. 201. Į komisiją buvo išrinkti K. Bizauskas, J. Šaulys ir A. Stulginskis. Sugrįžę į Tarybą Narutavičius ir Vileišis, vėl buvo priimti į komisiją, ir Vileišis tapo jos vedėju (Vilnius, 1916 02 16. LT posėdžio protokolas, *LVTP,* p. 213).

[45] Vilnius, 1918 11 26. Skundų skyriaus vedėjo Jono Vileišio ataskaita, *MAB*, f. 255–1087, l. 1–2.

[46] Ibid., l. 1v.

[47] Kavarskas, 1918 m. ruduo. Kavarsko parapijos 101 gyventojo peticija LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 7.

[48] Linkuva, 1918 04 07. Linkuvos parapijos ir draugijų peticija Lietuvių Tautos Tarybai Vilniuje, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 20.

[49] Seinai, 1918 11 10. Seinų „Žiburio“ dr-jos susirinkimo priimta peticija LT, *Lietuvos aidas*, 1918 12 11.

[50] Kaltinėnai, 1918 11 03. Kaltinėnų parapijos peticija LT, *LLTI BR,* f. 96–128, dok. 2.

[51] Gražiškiai, 1918 m. ruduo. Gražiškių parapijus gyventojų peticija LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 11.

[52] Paluobiai, 1918 11 13. Paluobių apyl. gyventojų peticija LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 3.

[53] Be vietos ir datos. Vižaidų seniūnijos 26 gyventojų peticija LT, *LLTI BR*, f. 96–42, l. 1–1v.

[54] Vilnius, 1918 01 07. LT posėdžio protokolas, *LVTP*, p. 167.

[55] Vilnius, 1918 01 26. LT posėdžio protokolas, ibid., p. 185.

[56] Ibid.

[57] Vilnius, 1918 03 19. LT posėdžio protokolas, ibid., p. 219.

[58] Vabalninkas, 1917 10 21. Vabalninko parapijos pareiškimas Lietuvos Tarybai, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 21.

[59] Zerbst, 1917 11 15. Jonas Žemaitis Lietuvos žemės tarybos pirmininkui Vilniuje, ibid., dok. 48.

[60] Zenonas Ivinskis, Lietuvos politinė būklė, p. 210–211.

[61] Tilžė, 1918 07 14. J. Vanagaičio laiškas LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 23.

[62] Tilžė, 1918 04 10. Vydūno laiškas LT pirmininkui, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 47.

[63] Linkuva, 1918 04 07. Linkuvos parapijiečių ir draugijų valdybų paraiška Lietuvių Tautos Tarybai Vilniuje, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 20.

[64] Varšuva, 1918 04 14. Varšuvos lietuvių šelpimosi draugijos peticija LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 43.

[65] Pabaltis, 1918 05 18. P. Bredelio laiškas LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 42.

[66] Grūžiai, ne vėliau kaip 1918 04 10. Grūžių parapijos peticija LT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 44.

[67] Skuodas, 1918 05 14. Skuodo parapijos ir dekanato peticija LT, *LLTI BR,* f. 96–128, dok. 15.

[68] Vilnius, 1918 01 12. M. Stankevičiaus raštas Lietuvos Tarybai, *MAB*, f. 255–1000, l. 1.

[69] Vabalninkas, 1917 10 21. Vabalninko parapijos pareiškimas Lietuvos Tarybai, ibid., dok. 21.

[70] Biržai, 1918 m. ruduo. Biržų gimnazijos 6 mokytojų ir trijų piliečių raštas LVT, ibid., dok.4.

[71] Pranešimas, kad vyr. Rytų karo vado įsakymu „Lietuvos aidą“ uždrausta spausdinti iki 1918 06 16 d., *Lietuvos aidas,* 1918 06 08.

[72] Petras Klimas, *Lietuvos diplomatinėje tarnyboje*, p. 16.

[73] Kaunas, gauta 1918 09 23. Pasitikėjimo Lietuvos Valstybės Taryba pareiškimas, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 27.

[74] Pikeliai, 1918 09 23, ibid., dok. 37.

[75] Raseiniai?, gauta 1918 10 25, ibid., dok. 28.

[76] Griškabūdis, 1918 11 17, 19 d. Susirinkimų įgaliotosios komisijos (10 asmenų) kreipimasis į Lietuvos valstybės Tarybą, *LLTI BR,* f. 96–41.

[77] Biržai, *Lietuvos aidas,* 1918 11 5; Pasitikėjimai Valstybės Taryba, *Lietuvos aidas,* 1918 11 17.

[78] Antalieptės apylinkės ūkininkų prašymas, *Lietuvos aidas,* 1918 10 23.

[79] Eržvilkas, gauta 1918 11 18. Eržvilko kreipimasis į Lietuvos Valstybės Tarybą, *LLTI BR,* f. 96–128, dok. 13.

[80] Šilai, 1918 11 25. Šilų parapijos komiteto pirm. A. Žakevičiaus ir sekretoriaus B. Smetonos kreipimasis į Lietuvos Valstybės Tarybą, ibid., dok. 6.

[81] Debeikiai, 1918 11 05. Susirinkimo įgaliotojo kun. J. Ulickio raštas Lietuvos Valstybės Tarybai, ibid., dok. 33.

[82] Kavarskas, 1918 11 14. Kavarsko parapijos komiteto (8 asmenys) įgaliojimas K. Čiukšiui ir P. Raudonikiui, ibid., dok. 14.

[83] Žagarė, 1918 10 15. Prašymas LVT, *MAB,* f. 255–1075, l. 2.

[84] Kaunas, 1918 09 15. P. Penkausko prašymas LVT, *MAB,* f. 255–989, l. 16–16v.

[85] Girkalnis, b. d. [1918 11 03]. Prašymas LT, *MAB,* f. 255–989, l. 25–26.

[86] B. v. 1918 10 25. Mykolo Gratkevičiaus, J. Laukaičio, J. Dringelio. M. Vierbicko, A. Burbulio ir A. Jaruševičiaus prašymas, *MAB,* f. 255–989, l. 17.

[87] A. Panemunė, 1918 11 01. Kreipimasis į Lietuvos Valstybės Tarybą, *LLTI BR,* f. 96–128, dok. 9.

[88] Moterų pareiškimas, *Lietuvos aidas,* 1918 11 22.

[89] Birštonas, 1918 10 28. Birštone į atlaidus susirinkusių 7 kunigų prašymas LVT, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 10.

[90] Radviliškis, 1918 11 04. Skyriaus pirm. Kun. Sarapo ir sekretoriaus P. Briedulio pasirašytas kreipimasis į LVT, ibid., dok. 36.

[91] Lietuvių susirinkimo [mitingo], įvykusio Kaune 1918 m. lapkričio mėn. 17 d. rezoliucija, *Lietuvos aidas,* 1918 11 19.

[92] L.V. Tarybos pasveikinimas, *Lietuvos aidas,* 1918 11 10.

[93] *Lietuvos aidas,* 1928 11 24.

[94] Tilžė, 1918 11 16. Prūsų Lietuvos Tautinės Tarybos raštas LT pirmininkui, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 41.

[95] Kavarskas, 1918 11 14. Kavarsko parapijos komiteto įgaliojimas K. Čiukšiui ir P. Raudonikiui, *LLTI BR*, f. 96–128, dok. 14; *Lietuvos aidas,* 1918 11 19.

[96] L. V. Tarybai pasitikėjimo pareiškimas, *Lietuvos aidas*, 1918 11 09.

[97] Vilnius, 1918 11 26. P. Šalčiaus pateikta Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumui ataskaita, *MAB*, f. 255–1088, l. 2.

Antanas Tyla

RE-ORIENTATION OF THE LITHUANIAN NATION TOWARDS THE STATEHOOD OF NEW LITHUANIA IN 1917–1918

S u m m a r y

At the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries the ideas of the re-establishment of the Lithuanian State were declared in party programmes, publications, at Lithuanian public and international forums. However, these declarations failed to create institutions of a modern state that would realistically seek to create the independent state. The conference of the Lithuanians held on 18–23 September 1917 in Vilnius, in which 222 representatives from all over Lithuania took part and who represented different political trends and strata, adopted the decision to create an independent democratic State of Lithuania and authorised the elected State Council consisting of 20 persons to implement the decision. Lithuania was occupied and governed by the German military authorities. On 16 February 1918 the State Council adopted a resolution, frequently called the Act of Independence, and declared independence of the democratic Lithuanian State in Vilnius. Germany recognised that Act, however, with conventional conditions. The German military administration had no consideration for the Council

and ignored the interests of the inhabitants of Lithuania. However, the State Council became the only institution where one could look for help and protection for requisitions of the military administration. A mutual relation was established. 1226 complaints were sent to the State Council during the period between 12 February and 26 November 1918, 225 interested persons visited the Council concerning different issues from all over Lithuania in autumn that year (13–23 November). At the end of 1917 and at the end of 1918 villages, parishes, wards, individual persons, societies, organisations, people's meetings started sending petitions on a collective basis signed by men, women and young people of both genders in which trust in the political activity of the State Council was expressed, seeking for not only the declared but also for the actual independent Lithuanian State. The State Council was recognised as the sole Lithuanian power. The total of 80 originals of such petitions or correspondence of such contents has been found in the daily "Lietuvos aidas". Petitions equalled to a referendum whereby it was tried to secede from Russia and Germany, and solidarity with the newly re-established democratic Lithuanian State was expressed. In this way a new political society of Lithuania was forming, which voluntarily rose to the defence of the re-established Lithuanian State from its neighbours' aggression.